

MASARYKOVA UNIVERZITA PRÁVNICKÁ FAKULTA

Evropské právní dějiny

Ladislav Vojáček

MASARYKOVA UNIVERZITA PRÁVNICKÁ FAKULTA

Středověké a raněnovověké státy

Ladislav Vojáček

Středověk

(476 - různé události z 15. století/1620)

- periodizace
  - raný
  - rozvitý (vrcholný)
  - pozdní
- západní X ostatní Evropa

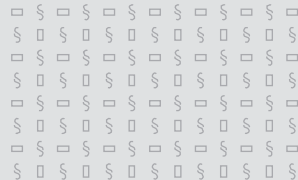
Charakter středověké společnosti

■ typicky agrární

- společenské postavení jednotlivce se odvíjelo především od jeho vztahu k půdě
- X italské městské republiky (námořní obchod)
- X Norsko (rybolov)

■ města cizím prvkem

■ monarchie

Sociální struktura raně středověké společnosti

- reprezentanti jednotlivých rodů (stařešinové) = ztráceli na významu
- nová společenská elita
  - vojenští náčelníci - z nich knížata či králové
  - jejich bojovníci - z nich světská šlechta
  - církevní hodnostáři - z nich duchovní šlechta
- = později **feudalita**
  - rozhodující masa obyvatelstva osobně svobodná
  - udržovalo se i otroctví
- = z obou skupin postupem času značně heterogenní skupina **závislého obyvatelstva**.

Raný feudalismus

- centralizovaná forma vládnutí
- patrimonální pojetí státu
- v čele státu stáli panovníci (knížata, králové)
  - dědičné nástupnictví (seniorát - primogenitura)
- církve a stát v tomto období úzce spjati

Státní aparát v době raného středověku

- družina - z ní úředníci (dvorští + centrální)
- lidová shromáždění - z nich shromáždění předáků země (koloquia, dvorské sjezdy)
  - poradní, soudní a spolurozhodující funkce

Územní správa

- území nebylo příliš stabilizované = nerozvinutá podoba místní správy
- v okrajových částech státního území vojenské jednotky
- Germáni často přebírali a uzpůsobovali původní římskou správní organizaci + doplňovali a nahrazovali ji **venkovskými královskými úředníky** (hrabě, comes, grafio)
- ve střední Evropě podobný systém **hradské správy**

Feudální politická rozdrobenost

- **rozvoj klasické feudální ekonomiky**
- panovník postoupil většinu půdy ve formě **beneficií** a pak **lén**
- vliv panovníků, resp. centrální moci, výrazně zeslábl
- **úděly** se nejednou staly základnou pro separatistické snahy
- s regionálními posuny **9. - 13. století**
- **specifické situace**: v Anglii se díky zvláštním podmínkám po normanské invazi prakticky nerozvinula

Úděl, beneficium a léno

= průvodní jevy feudální rozdrobenosti

- úděl = forma podílu členů vládnoucího rodu na moci ve státě
- beneficium = udělování půdy atd. panovníkem na dobu určitou (do konce života, na dva či tři životy)
- léno = trvalé propůjčení půdy panovníkem (a šlechtici navzájem)
  - obsah: majetkový prospěch + fidelitas
  - porušení věrnosti = felonie
  - ve střední Evropě později a s opačným efektem
  - formálně přežívala až do novověku
- POZOR:
  - slovo beneficium označuje též předmět léna

Stát doby feudální rozdrobenosti

- rozsah kompetencí panovníka stejný, ale
- X ostatní **feudálové** své domény spravovali samostatně =
  - podobný aparát jako panovníci
  - hlavu státu respektovali prakticky jen jako reprezentanta státu navenek a vojenského velitele
  - někteří se pokoušeli i o samostatnou zahraniční politiku
  - státní (královské) úřady měnili v pouhé hodnosti a vymaňovali je z panovníkova vlivu
- emancipovala se také křesťanská **církev** =
  - boj o investituru (o theokracii)
- **výsledek** = stát se začal profilovat jako **právnícká osoba (koruna)**

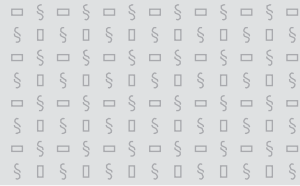
Sociální struktura

- **stavy: *duchovenstvo, (vyšší a nižší) šlechta a města***
- **závislé venkovské obyvatelstvo (*poddaní* či *nevolníci*)**
  - **svobodní rolníci-nešlechtici** (ve Skandinávii měli politická práva)
  - **ve městech: i řadoví řemeslníci**, jejich tovaryši a učni, drobní **obchodníci**, různé kategorie **služebných**, ale také **cizinci** (často Židé) nebo **studenti a jejich mistři**.
  - **profesionální vojáci** (žoldnéři) ad.

Duchovenstvo

- **zformovalo se jako stav nejdříve**
- **pevná organizační struktura**
- **základní privilegia:**
  - a) privilegium fori (+ kanonické právo)
  - b) privilegium immunitatis
  - c) neplatnost práva odúmrti
  - d) osvobození od vojenské služby
  - e) obsazování církevních úřadů v zásadě podle principů kanonického práva
  - f) právo na výkon některých státních úřadů
  - g) podíl na volbě krále (jen vysocí církevní hodnostáři)

Šlechta

- významný moment = přechod od udělování půdy a osobních privilegií do časově omezeného užívání k jejich udělování do **dědičného užívání = klasický lenní systém**
- **šlechtický stav**, případně dva stavy
  - **šlechty vyšší** (magnáti, baroni)
  - **šlechty nižší** (rytíři, zemani)
- vnějším výrazem příslušnosti ke šlechtě **šlechtický titul**
- tendence uzavírat se (X bohatí měšťané usilovali o povýšení do šlechtického stavu)

Privilegia šlechty

- a) právo zastávat většinu státních úřadů
- b) právo podílet se na volbě krále
- c) právo být souzen jen soudem sobě rovných (iudicium parium),
- d) osvobození šlechtických statků od placení daní
- e) podrobení zvláštnímu šlechtickému (zemskému) právu

(X ve Francii, v Anglii nebo v Rusku se však šlechtické právo oproti městskému právu neprofilovalo tak výrazně);

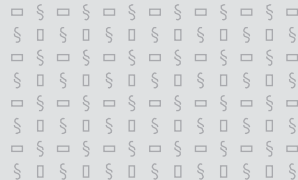
- f) soudní imunita (= právo vykonávat soudní pravomoc nad obyvatelstvem svých domén)
- g) právo vést soukromé války
- h) právo branného odporu

Lenní zřízení

- předchůdci
  - prekaria
  - beneficia
- základy ve **Francké říši** v 8. a 9. století
- dále se rozvíjelo v jejích **nástupnických státech**
- v **modifikované podobě** i jinde (uherská donační soustava, ruské instituty votčiny a poměstí).

Podoby systému lenních vztahů:

a) kontinentální

- komplikovaný a zdánlivě neuspořádaný systém
- tradiční franská *zásada* „vazal mého vazala není mým vazalem“
  - ve Francii později králové hromadí získanou půdu = centralizace
  - v Německu tzv. lenní přímus = decentralizace

Podoby systému lenních vztahů: b) anglický

- specifické podmínky po příchodu Normanů
  - centralizační zásada „vazal mého vazala je i mým vazalem“
  - jen dvoustupňová soustava lenních vztahů
  - nedošlo ke spojení s úřady územní správy (šerif)
- = Anglie prakticky neprošla fází feudální rozdrobenosti

Rozvoj středověkých měst

- centrum společenského života na venkově
- ještě přežívala stará římská města
- rozvojem řemesel a vnitrostátního i zahraničního obchodu
  - v Itálii od 10. století
  - v západní Evropě zejména od 11. století
  - u nás ještě o dvě století později
- samospráva
- ekonomická privilegia

Utváření měst a jejich úloha v životě země

- specifickou pozici měla města v severní Itálii (ale také v Rusku před tatarským vpádem - Novgorod, Pskov)
- v Anglii patřila všechna významná města králi
- německá města z velké části ovládli jednotliví zeměpánové = přispěla k udržení středověké rozdrobenosti
- Hanza, tj. svaz s centrem v Lübecku, ve 14. a 15. století se stal i významným politickým činitelem
- německá kolonizace ve střední Evropě
- ekonomická a politická slabost polských měst přispěla k oslabení moci panovníka

Postavení měst a měšťanů

- městský stav = městský patriciát (představitelé řemeslnických cechů, bohatí obchodníci stojící v čele kupeckých gild, bankéři)
- **Privilegia:**
  - samospráva
  - jistý podíl na politické moci ve státě (významnější města = královská, říšská)
  - převážně ekonomická privilegia - právo trhu, právo skladu, mílové právo a pod.

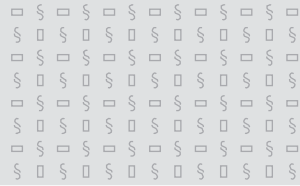
Závislé obyvatelstvo

- většinou **drobní výrobci závislí na feudálech**
- hospodařili na půdě **světských či církevních feudálů**
- **orgány zeměpána = nejen moc jejich pána, ale zároveň i státní moc**
- **netvořili jednotnou vrstvu - s velkým zjednodušením:**
  - **závislí ekonomicky = poddaní**
  - **osobně závislí = nevolníci**

Poddaní (a nevolníci)

- hospodařili na půdě svého pána (tzv. **rustikálu X dominikál**)
- odváděli rozmanité dávky a služby (**feudální rentu**)
  - **robotá** (na dominikálu)
  - **naturální dávky**
  - **dávky v penězích**
- **banality** (iura bannaria)
- **církevní desátek**

Stavovské monarchie

- **nositeli státní suverenity panovník a stavovský reprezentativní orgán = pomyslná mocenská rovnováha**
  - panovníka limitovala řada stavovských privilegií a imunit
  - krajní prostředek: právo branného odporu
- **extrém: šlechtická oligarchie v Polsku**
- **základní tendence: postupné zvětšování vlivu panovníka**
  - opora u sílícího měšťanstva

Státní aparát

- **ústřední orgány zpravidla ovládla šlechta**
- **+ nové orgány ustavované panovníkem (byrokracie)**
- **měnila se také územní a místní správa**
  - **královští úředníci**
  - **samospráva**
    - **městská samospráva**
      - kořeny v předcházejícím období
      - v Itálii dokonce samostatné městské státy
    - **šlechtická samospráva**
      - velký vliv v Anglii a ve státech střední Evropy
      - samosprávný prvek především v soudnictví

Hluboká krize feudální ekonomiky

- ve 14. a 15. století na západě Evropy
  - prakticky zmizela vrstva osobně závislého obyvatelstva
  - vytvořily se příznivé podmínky pro rozvoj kapitalistického podnikání
- ve střední a východní Evropě
  - dohánění vývoje západní Evropy
  - X v 17. století tzv. druhé nevolnictví

Důsledky ekonomických změn

- **cenová revoluce** (i vliv zámořských objevů)
- prohloubení už započaté **restrukturalizace evropské ekonomiky**
- **přesunutí mocensko-hospodářského těžiště z jihu na západ kontinentu**

Absolutistické monarchie

- nástroje:
  - postupně se byrokratizující státní aparát
  - sjednocující se právo
- ideový základ: myšlenkové bohatství humanismu
- materiální základ = změny v ekonomice:
  - města = centra rozšiřující se řemeslné výroby a obchodu
  - zdokonalování forem zemědělské výroby
  - rozvoj vnitřního, zahraničního i zámořského obchodu

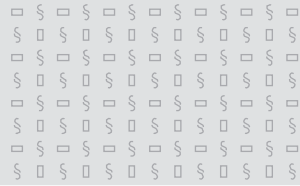
Charakteristika absolutistického státu

- **panovnické samovládí** (Ludvík XIV.: „*Stát jsem já.*“)
- **centralizace** státního aparátu
- **byrokratizace**
- **vznik** národohospodářské politiky
- **specifické projevy** v jednotlivých zemích

Byrokratizace

- **státní aparát jako celek**
  - jasně daná struktura
  - přesně vymezené pravomoci a působnost
  - vazby nadřízenosti a podřízenosti (a odpovědnosti)
- **změna statusu státních úředníků**
  - potřebné vzdělání, praxe a zkušenosti
  - přesně stanovené místo ve struktuře státního aparátu
  - úřednická práce povoláním
  - plat, zpravidla hlavní zdroj obživy
  - perspektiva úředního postupu
  - zajištění do konce života (penze)

Osvícenský absolutismus

- typický pro střední a východní Evropu
- ekonomické změny
- snaha modernizovat státní aparát
- Friedrich II.
- Marie Terezie a Josef II.
- Kateřina Veliká

MASARYKOVA UNIVERZITA PRÁVNICKÁ FAKULTA

Nadpis kapitoly

MASARYKOVA UNIVERZITA PRÁVNICKÁ FAKULTA

Nadpis kapitoly